

НАСТАЎНІЦКАЯ

№ 122 (5304)
Аўторак,
23 кастрычніка
2001 года
Кошт
у розніцу —
82 руб.

Выходзіць
з 20 снежня
1945 года

Рэформа школы ў дзеянні

"...яны не пусты феерверк"

Адораныя дзеці... Літаратурны крытык, мастацтвазнаўца і гісторык Уладзімір Стасаў аднойчы расказаў Ляву Талстоўскаму пра адоранага падлетка. Вялікі пісьменнік адказаў: "Ах, гэтыя мне вундэркінды! ...Няхай вырастаць, падужаюць, дакажуць, што яны не пусты феерверк!"

Менавіта гэтая размова ўсплывае ў памяць, калі маю справу з выхаваннем гімназіі — адоранымі дзецьмі. Уласнай практыцы ўпэўнілася, што адораныя дзеці валодаюць незвычайна здольнасцю "паглынаць" веды, любяць карыстацца слоўнікамі, энцыклапедыямі, рознымі вучэбнымі дапаможнікамі, першакрывіямі. І наставніку даводзіцца быць не столькі выкладчыкам свайго прадмета, колькі рабіць пэўныя захады па ўвядзенні такіх дзяцей у навуку.

Па ініцыятыве навукова-метадычнага савета ў гімназіі створана творчая лабараторыя настаўнікаў "Адораныя дзеці: выяўленне і развіццё здольнасцей". На яе базе працуюць аўтарская педагогічная майстэрня настаўніка астраноміі В.А.Голубева, майстар-класы выкладчыка хіміі С.Г.Сухадолвай, выкладчыцы англійскай мовы В.В.Прохаравай, выкладчыцы прадмета "Філасофія для дзяцей" і суаўдальніцы мастацкай культуры, кандыдата філасофскіх навук Т.Л.Валюцінай, выкладчыцы музыкі і спеваў кандыдата педагогічных навук Ю.С.Сусед. Велічынскай, аўтара вучэбнага дапаможніка па рускай літаратуры І.М.Гроўскай.

Усе названае мае на мэце навучанне калег метадам работы з інтэлектуальна адоранымі дзецьмі, стварэнне такіх умоў, пры якіх дзеці можна "навучыць вучыцца" — г.зн. аздаваць прыёмы вучэбнай дзейнасці, якія развіваюць іх адоранасць.

Ужо некалькі гадоў займаюцца па індывідуальным вучэбным плане дзевяцікласнік Аляксея Путаў. Ён стаў пераможцам рэспубліканскага алімпіады па хіміі летась і пазалетась. А на 35-й міжнароднай алімпіядзе ў Маскве атрымаў сярэбраны медаль.

Пяць гадоў у гімназіі дзейнічае вучэбнае навуковае таварыства "Друміч". Яно прадметна паспрыяла таму, што за гэтыя гады больш за 150 вучняў гімназіі прынялі ўдзел у міжнародных, абласных і рэспубліканскіх навуковых канферэнцыях. Ды і па-за межамі краіны выхаванцы гімназіі дастойна трымалі марку як роднай навуцальнай установы, так і

рэспублікі. Напрыклад, Андрэй Талочка ў Венгрыі на міжнароднай навуковай канферэнцыі абронзавага медалю за паказаныя ім веды па фізіцы.

У гімназіі шыра парадвалася за Ганну Калкову. Яна вызначылася ў праграме "Акт у падтрымку свабоды" (ЗША, штат Місісіпі, горад Кліптан). Гімназістка стала пераможцай у агульнаадукацыйным конкурсе творчых работ і ў якасці прызга атрымала запрашэнне на сустрэчу з амерыканскімі кангрэсменамі. Цяпер вучэбніца гімназіі працягвае вучобу ў інстытуце кінематографіі ў Санкт-Пецярбургу.

Гонар гімназіі — вучэбніца Каця Бас. Яна адзначана прэміяй Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь за перамогу ў рэспубліканскім конкурсе "Грамадзянства XXI стагоддзя — ініцыятыў і творчасць моладзі Беларусі". А ўвогуле калі казаць пра "абіяжараных" дыпламамі за перамогу ў абласных навуковых канферэнцыях па фізіцы і астраноміі, дык летась сярод іх было ажно востым вучня. Сярод іх востма назваўся праславіўшыся астраноміа, на той час пяцікласніца Аляксея Галаванова.

Выніковай для адораных вучняў была V рэспубліканская канферэнцыя. Чатыры вучні былі адзначаны дыпламамі. На працягу апошніх пяці гадоў гімназісты ўдзельнічаюць у рабоце летняй рэспубліканскай навукова-даследчай школы ў Лу-жасна, з'яўляючыся астра-номаў СНД, конкурсе "Бел-Юніёр-2000".

"Ураджайным" стаўся і сёлёты год. Сем гімназістаў прымаўлі ўдзел у XI міжнародных Саха-раўскай чытаных у Санкт-Пецярбургу і былі адзна-чаны дыпламамі.

Творчым актыўнасці адораных дзяцей садзейнічаюць заняткі з рознаузроставак прадметных факультываў, туртках (больш чым 30), Днях свабоднага погрукнення ў прадмет", самастойная творчая работы, конкурсы, дзе вядуць заняткі выкладчыкі ВШУ, штогадовы інтэлектуальны маравад, удзел у выпусках газеты "Праменьчык", зборнікі вершаў і аўтарскія вершы. З леташняга года па-шырыліся межы навуковай дзейнасці нашых гімна-

зістаў. Так, яны сталі ўдзельнічаць у рабоце над міжнароднымі тэлека-мунікацыйнымі праектамі I'EARN. Гэта "Learning Circle" (кругі пазнавання), "Teddy-Bear" (медзведзя-ня), "Inside View" (погляд знутры). Праекты прыцягваюць увагу, выклікаюць зацікаўленасць дзяцей і падлеткаў розных краін свету, дазваляюць ім зна-ходзіць агульную мову са сваімі аднагодкамі за мя-жой.

Пасля аналізу вынікаў праекта "Inside View" дзе-сяцікласніца Лідзя Гайта-монава атрымала прапа-нову ад галоўнага рэдак-тара міжнароднага інтэр-нет-часопіса (Грэцыя) па-дрыхтаваць некалькі арты-кулаў пра Беларусь пра-жыццё падлеткаў у нашай краіне.

Значна былі вы-пускі гімназіі, якія цяпер займаюцца ў ВШУ, разам з гэтым удзельнічаюць у студэнцкіх навуковых та-варыствах, выступаюць на міжнародных навуковых канферэнцыях у ЗША, Германіі і іншых краінах.

Настаўнікі гімназіі пе-ракананы, што самае важ-нае для вучня, тым больш адоранага — стварэнне для яго сітуацыі поспеху і ўпэўненасці. Кожны вучань павінен у чымсьці, хача б аднойчы, быць першым, лепшым, арыгінальным.

Лічу, што гэта лагічна як для выкладчыка, так і для вучня — прасякнута педагогічнымі новавяд-зеннямі. Напрыклад, больш за 40 працэнтаў настаўнікаў апрабавалі мадэль школьна-сямейна-га выхавання "Ары-енц".

Скажу і пра наступнае. У гімназіі распачата пад-рыхтоўка да пераходу вуч-няў старэйшых класаў да адукацыйнай тэхналогіі, якая дазваляе будаваць індывідуальную траекто-рыю развіцця для кожнага выхаванца з улікам ягоных асаблівасцей і патрэб. Гэта — мадэль мульты-профільнага навування.

...Які кіруючы наву-чальнай установы, педа-гогу, ды і проста як гра-мадзянін, мне прыёмна ўсведамляць, што ў свет ідзе маладое пакаленне, якое вызначаецца тален-тамі, адоранасцю, новымі спадзяваннямі.

Разумею і падт-рымліваю калег, якія ў іштодзёнай працы захоп-лены спадзяванням, выву-чэннем праяўленням здо-лнасцей, адоранасці выха-ванцаў, іх псіхалагічных адметнасцей, пошукамі дыдактычных прыёмаў і метадаў.

Валентына ШЫРОКАВА,
дырэктар гімназіі № 1
Віцебска.

22 кастрычніка прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь Генадзь Навіцкі прадставіў апарату Міністэрства адукацыі новага міністра Пятра Брыгадзіна. НА ЗДЫМКУ: падчас цырымоніі.

Фота Валерыя ТАЛОЧКІ, БЕЛТА.

Прэм'ер-міністр прадставіў Міністра адукацыі

Новага Міністра адукацыі П.І.Брыгадзіна супрацьпаставіў прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь Г.В.Навіцкі. Ён павінен быў прызначэннем, пажадаў п'янай працы на новай пасадзе. У кароткім выступленні прэм'ер-міністр падкрэсліў вялікае значэнне адукацыі ў жыцці грамадства, звярнуў увагу прысутных на словы Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, які ён паставіў адукацыю на першае месца ў ліку інструментаў, якія забяспечваюць рэалізацыю прыярытэтаў дзяржаўнай палітыкі.

"Ведаю, што ў нашай рэспубліцы ідзе рэформа школы, падкрэсліў Г.В.Навіцкі, — што ўзровень адукацыі — адзін з высіх у свеце, але ведаю і аб праблемах у нашай сфэры". На погляд прэм'ер-міністра, адукацыя з'яўляецца лепшым чынам уплываючым часам заанада складаных вучэбных праграм. Такім чынам, найвышэйшая зада-ча падрыхтоўкі і выха-вання здаровага чалавека.

Затым Міністр адукацыі П.І.Брыгадзін падзякаваў Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь, Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь за ака-заны высокае давер, які аба-вязвае да многага, каб пэўна, што зробіць усё, за-яўляючы, "З чым мы выйдзем у свет, якое месца займем на рынку адука-цыйных паслуг — над выра-шэннем гэтых задач прыйдзецца працаваць", — зазначыў ён. П.І.Брыгадін далей сказаў, што будзе ўдзячны усім тым, хто яго падтрымае ў час уваход-жання ў новую работу.

На сустрэчы прысутнічаў таксама былы міністр В.І.Стражэў. Прэм'ер-міністр Г.В.Навіцкі выказаў удзячнасць яму за папярэд-нюю працу на пасадзе міністра і ўпэўненасці ў том, што яго здольнасці і вопыт будучы заўсёды за-патрабаваны ў выразнай грамадскай справе. В.І.Стра-жэў, узяўшы слова, падзя-каваў прысутным за падт-рымку, якую ён пастаянна адчуваў з іх боку.

Адам МАРКЕВІЧ.

БРЫГАДЗІН Пётр Іванавіч

Брыгадзін П.І. на-радзіўся ў 1949 годзе ў в.Моладова Іванаўскага ра-ёна Брэсцкай вобласці. Бе-ларусь. У 1971 годзе скон-чыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэц. Па спецыяль-насці гісторык. Пасля за-канчэння ўніверсітэта з 1971 па 1973 гады служыў у арміі. Працоўную дзейнасць пачаў загадчыкам кабінета кафедры гісторыі КПСС гу-манітарных факультэтаў Беларускага ўніверсітэта. З 1975 па 1977 гг. вучыўся ў аспірантуры БДУ. З 1977 па 1981 гг. — аспірант кафедры гісторыі КПСС Бел-дзяржаўнага ўніверсітэта, сакратар камітэта камсамола ўніверсітэта. У 1981-1982 гг. — загадчык аддзела прапаган-ды і культуры-масавай работы ЦК ЛКСМБ, а з 1982 па 1984 гг. — намеснік сак-ратара партыі з праф.района райкома КПБ Беларускага ўніверсітэта. З 1984 па 1988 гг. — інструктар аддзела навукі і навуковых ус-тановаў ЦК КПБ. З 1988 па 1996 гг. — прарэктар па вучэбнай рабоце, загадчык кафедры гісторыі. У 1996-2000 гг. — першы прарэктар Беларускага ўніверсітэта, экс-тар прарэктар Беларускага інстытута вышэйшай школы. З 2000 года — рэктар Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Бе-ларусь.

Доктар гістарычных на-ву, прафесар. Заслужаны работнік адукацыі Рэспублікі Беларусь. Узнагаро-джаны медалем "За пра-цоўную доблесць".

Назначэнне

19 кастрычніка 2001 го-да Прэзідэнт Рэспублікі Бе-ларусь Аляксандр Лукашэ-ка даў згоду на назначэнне першым намеснікам Міністра адукацыі **Жука Аляксандра Іванавіча.**

Наступны нумар "На-стаўніцкай газеты" выйдзе ў свет 27 кастрычніка 2001 года.

Пра што б хацелася сказаць на II з'ездзе настаўнікаў Рэспублікі Беларусь

І ўсё ж: фізік ці лірык?!

Генадзь Уладзіміравіч Пальчык, дырэктар ліцэя БДУ.

Вельмі актуальным на сённяшні дзень з'яўляюцца пытанні арганізацыі зместу адукацыі на старэйшай ступені сярэдняй школы. Рэформа агульнаадукацыйнай школы, якая праводзіцца ў рэспубліцы, закранула на сённяшні дзень, па сутнасці, толькі пачатковую школу. Але паступова справа рухаецца наперад, і зараз ужо настаў-цам сур'ёзна пачаюцца аб старэйшай ступені, ці, гаво-рачы інакш, аб практычнай рэалізацыі прынцыпаў пера-емнасці і бесперапыннасці адукацыйнай сістэмы "школа-ліцэя-ВШУ". Адна з галоўных задач старэйшай ступені сярэдняй школы — падрыхтоўка падлеткаў да далейшага жыцця, г.зн. да далейшага наву-чання альбо да працы на прадпрыемстве. Калі браць ліцэй, дык асноўнай яго мэтай з'яўляецца падрыхтоўка наву-чэнцаў да далейшага наву-чання. Наступ інфармацыйнае грамадства, у якое ўступіў у гэтым годзе, патрабуе пастаяннага і бес-перапыннага навування. І ў гэтай сувязі, уключаючы, трэба было б мяняць структуру вучэбнага планаў, якая прапа-ноўваецца сёння старша-класнікам. Я маю на ўвазе

тое, што зараз у план уключа-на вялікая колькасць абавяз-ковых прадметаў, прычым на іх вылучэнне адводзіцца па 1-2 гадзіны ў тыдзень (гэта зна-чыць, што вучэбная агрузка ўсё-такі даволі павархоўная). На старэйшай ступені вучань ўжо павінен вырашыць для сябе дзімну, кім ён сябе ба-чыць: гуманітарыем альбо прыродазнаўцам (я кажу пра тых, хто збіраецца вучыцца далей). І на гэтым этапе не трэба "загружаць" іх 17-18 прадметамі. Прадметаў павіна быць не больш за 10.

Будучым філолагам матэматы-ка ў ліцэйскім класе таго зме-сту (а, магчыма, і аб'ёму), што даецца яму сёння, лічу, не па-трэба. Гэтакаса для гу-манітарнага трэба змяніць змест фізікі, хіміі і г.д.

Канешне, мы не павінны адыходзіць ад класічнай шко-лы — у шырокім разуменні гэ-тага слова. Мы не павінны страціць акадэмічнасць. Ідэя тут такая: на старэйшай ступ-пені ў ліцэях альбо ліцэйскіх класах трэба даваць прадме-ты блокам.

Я б выдзеліў тры асноўныя блокі:

— прафіліруючыя прадме-ты;

— развіваючы-камуніка-цыйныя прадметы (замежныя мовы і інфарматыка); гэты блок павінен вучыць усе,

незалежна ад спецыялізацыі;

— інтэграваныя курсы. Скажам, для гуманітарнага гэта будзе курс прыродаз-наўства, які дазволіць ім да-кладна ўсведаваць асноўныя прычыны-выніковыя сувязі таго, што адбываецца вакол.

Тое ж самае тычыцца тых вуч-няў, якія выбралі прыродаз-наўчы напрамак. Для іх павінен быць інтэграваны курс літаратуры, які б на пры-кладзе шэдэўраў мастацкай літаратуры і публіцыстыкі на-вучыў іх самастойна даваць ацэнку таму ці іншаму твору альбо публіцыста.

Акрамя таго, я б асобна выдзеліў такі прадмет як фізікультура, які ў заходняй школе называецца "health" ("здароўе"). Зараз да нас прыйшлі дзеці, з якіх 280 ча-лавак (больш за 50 працэнтаў) патрапілі альбо ў спецыяль-ную, альбо ў падрыхтоўчую групу на фізікультуру. І гэта страшна. Калі мы вядзем гат-ворку пра здароўе нашай на-м трэба ўспомніць аб тых пра-грамах па фізікультуры, якія мы сёння маем. Можна, не па-трэба таа жадча нарматываў, якія практыкуюцца сёння? Адкуль узліся гэтыя стандар-ты: скокнуць на 1,20 м, на-прыклад? Можна, лепш звяр-нуць увагу на дынаміку: уно-ра вучань скокнуў на 50 см, а сёння — на 55 см? І за гэта

паставіць яму "пяцёрку"?

І яшчэ што хацелася б сказаць: на старэйшай ступ-пені хацелася б бачыць тры этапы:

— адаптацыя вучняў да да-лейшага навування;

— прафайлендацыя (выбар ухлу навування);

— спецыялізацыя (этап, калі вучань дакладна выбраў для сябе не проста ўхл — гу-манітарны альбо прыродаз-наўчы, — а ўжо канкрэтны кірунак: фізімат альбо хіміка-біялагічны кірунак, гісторыю альбо філалогію, напрыклад).

Выходзячы з гэтага, лагічна было б зрабіць стар-эйшую ступень трохгадовай. Гэта дазволіць стварыць пры-гожы механізм рэалізацыі прынцыпаў пераемнасці і бесперапыннасці адукацыі, які нам проста неабходны. У нас не павіна быць сітуацыі, калі вучань, закончыўшы школу добра, на наступным экзамене ў ВШУ з 10 балаў набірае 0.

Гэта — трагедыя не вучня, а сістэмы. Таму, на мой погляд, мы павінны зараз сур'ёзна заняцца мадэліраваннем стар-эйшай ступені нашай школы. Гэта неабходна зрабіць, каб не страціць самае вялікае ба-гацце нашай краіны — яе ін-тэлектуальны патэнцыял.

Хочацца зрабіць яшчэ шмат рэчэй, у прыватнасці па мове. Стварыць метадыку па рускай мове як замежнай. Неабходна яшчэ рабіць і камп'ютарныя праграмы. Час бяжыць хутка.

— **Прапановы з іншых краін паставіць?**

— Па маёй метадыцы пра-цуюць на Украіне, у Казахста-не. У Злучаных Штатах пабываў ужо чатыры разы, чытаў лекцыі ў васьмі ўніверсітэтах. Зацікавіліся. Запрашаюць у Швецыю, Ізраіль. Вось, дара-чы, паехаў бы ў Ізраіль, каб не ваіна.

— **На развіццё хачу аддзіць ад праблем мето-дыкі і задаць наступнае пы-танне: чым жыццё педаго-гі Сант-Пецярбурга?**

— Чым жыццё... Аклады ў іх маленькія, таму жыццё ма-рай аб прыбытку. Есць, ка-нешне, актыўныя, якія змага-юцца, але ў большасці сваёй — пасіўныя. Калі ўвогуле, дык нікога ў Пецярбургу асаблівага ня-ма. Кіруюцца не мяняецца, зрухаў нікога, а настаўнікі ж вельмі залежаць ад праграм, ад міністэрства.

— **Дзякуй вам, Мікалай Аляксандравіч, за размову.**

Вольга ДУБОУСКАЯ.

Супрацоўніцтва

Неўтаймоўны вынаходнік

Днямі сталіцу чарговы раз наведаў знакаміты сярод педагогаў нашай краіны метадыст з Санкт-Пецярбурга Мікалай Аляксандравіч Зайцаў. Ён чытаў лекцыі па сваёй метадыцы для настаўнікаў, выкладчыкаў педагогічных ВШУ і каледжаў у Акадэміі паслядыпломнай адукацыі.

Мне давялося папры-сутнічаць на адной з такіх лекцый, прысвечанай мето-дыцы вучэння англійскай мовы. На нейкі момант я зноў адчула сябе студэнткай: заха-целася навучыцца, пазада-ваць пытанні, але на лекцыі

гэтага зрабіць не адважылася, таму проста слухала і наіра-ла. Мне заўсёды падабалася энергійны, актыўны па жыцці выкладчык. Мікалай Аляксандравіч — якраз з такіх. Ён вельмі даступна, без асаблівых намаганняў тлума-

чыў прысутным сэнс мето-дыкі, прыводзіў шматлікія прыклады са сваёй педа-гагічнай практыкі. Яму хутка ўдаецца наладзіць кантакт з людзьмі (адчуваўся на наст-роі аўдыторыі).

На лекцыі я зразумела ас-ноўны прынцып метадык Зай-цава — сістэматычна і эк-сплікацыйна ў адносінах да дзіцяці. Ён створана чатыры метадыкі: па рускай мове, чы-танні, матэматыцы і англійскай мове. Напрыклад, усім вядома яго "Кубікі", якія да-пускаюць вучэнне і замаца-ванне тэхнікі чытання з пра-паваннем алфавіта. Чытаць і пры гэтым спяваць — куды вяс-сялей і хутчэй. Зыходзячы з метадык Мікалая Аляксанд-равіча, дык павінен вучыцца гуляць, дык павінен вучыцца ў рухах і эмоцыях. "Любая метадыка павіна будавацца на строгіх законах прырода-адпаведнасці развіцця дзіця-ці", — гаворыць рускі фізіёлаг В.Ф.Базарны. На прыродаад-паведнасці і грунтуецца мето-дыка Зайцава.

Ён вельмі шмат выкарыс-тоўвае нагляднасці: кубікі, малюнкi, таксама нема-лаважна. Усё гэта дэманстра-валася і слухачам.

І вось заняці скончыліся, слухачы, а дакладна, слу-хачкі, пайшлі на перапынак. Канешне, я не магла пайсці не пазнаёміўшыся з гэтым зна-чым бліжэй, таму хутчэй да-стала дыктафон і накірава-лася да яго за адказамі на пытанні, што круціліся ў гала-ве падчас лекцыі.

— **Мікалай Аляксанд-равіч, вас усе ведаюць як метадыста, а як чалавека, думаю, нямногія. Раскажыце, калі ласка, пра сябе.**

— Для вас займацца не-бодкай — жыццёвая неаб-ходнасць? — Калі працаваў на-стаўнікам і выхавальнікам, мяне не задавальняла, як на-ладзіць вучэбны працэс. Увесь час было адчуванне, што вучань не так. Ведаецца, што вучань не так. Ведаецца, быўшы людзі такіх неўтай-моўна: ім усё нешта не па-дабаецца, пастаянна нешта

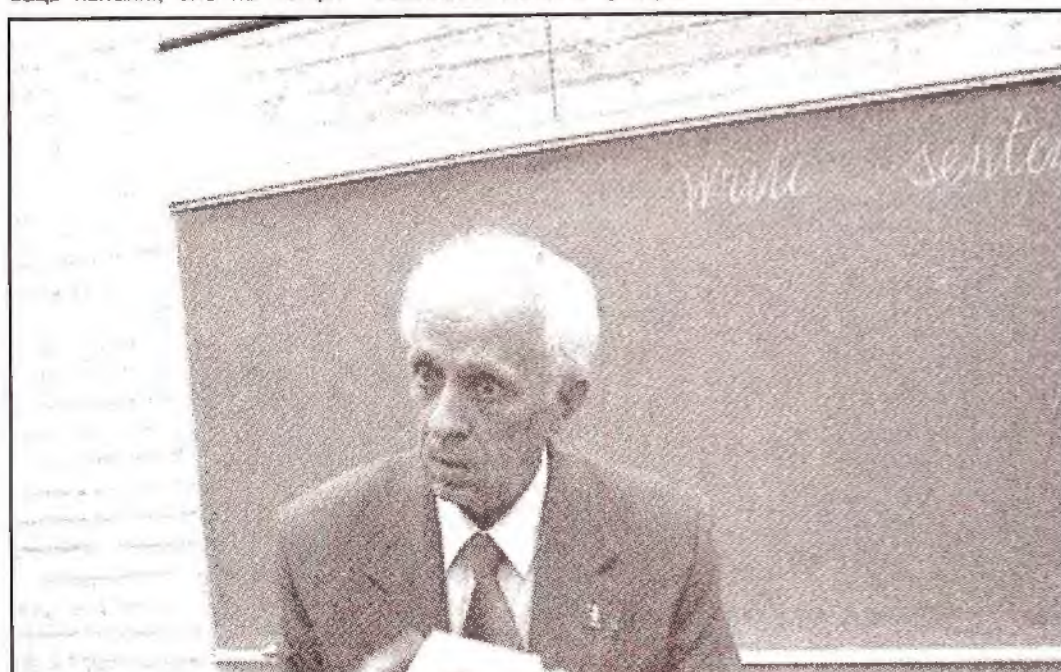
хочацца палепшыць — вына-ходнік такіх. Я належу да та-кой катэгорыі, проста трапіў у педагогіку, а ўвогуле — у мяне ёсць і тэхнічныя вына-ходніцтвы. Калі чалавек — вы-находнік, дык яго, як гаво-рыцца, хлебам не кармі, а дай што-небудзь вынайсі. Вось з ранку да вечара і думаеш, прымудлішся. А ў галіне мето-дыкі навування — вына-ходніцтваў не так і шмат. Док-тары і кандыдаты вынайсі ж нічога не могуць, яны толькі робяць агляд таго, што іншыя зрабюць.

— **Па вашых метадыках можна пачынаць вучыць дзіцяць ледзь не з пяці-шасці. А як наконі іх здароўя? Вы кансультуецеся з фізіёлагамі?**

— Так, канешне, я супра-цоўнічаю з вядомымі да-брымі фізіёлагамі Расіі — А.М.Шапаваленкіным, В.Ф.Базарным. А таксама з музыкантамі, псіхалагамі (толькі з прафесіяналамі). Пры стварэнні метадык трэба абавязкова ўлічваць меды-цынскі аспект, каб пры наву-чанні дзіця не хварэла.

А ў школах што? Адроз-на пачынаюцца праблемы са зрокам, паставай. Міх ім-нны, у дзіцячых з дрэннай паста-вай парушаецца функцыя дэтарардыння. Мы ж уліча-ем усё. Дзіця пачынае лепш мысліць, калі яго не абмя-жоўваеш у рухах. Нам не трэ-ба 12-гадовае навування. Агульнаадукацыйную школу можна скончыць за 6-8 гадоў, праграма яе — не такая ўжо і складаная.

— **Вамі распрацаваны метадыкі па рускай мове, чытанні, матэматыцы і англійскай мове. У буду-**

Настаўнік года Расіі-2001

Пелікан выбраў горад на "шэрых камнях"

...Імжэў надакучлівы кастрычніцкі дождж. Я спяшаўся ў саўгас "Маскоўскі", каб сустрэцца з пераможцамі конкурсу "Настаўнік года Расіі-2001". У гэсцінчым нумары, дзе спыніўся Крылоў, усё сведчыла пра хуткі ад'езд. Ложкі былі завалены паперамі, кнігамі, падарункамі. Тэлефон пастаянна званіў: Алесію Валынічэвіча вышавалі з поспехам.

— Я дагэтуль у шоку, — ціха загаварыў настаўнік тэхналогіі, стоячы ля акна і закурваючы цыгарэту. — Не магу да канца ўсвядоміць таго, што адбылося. Учора не сцёне "Акадэмічнага" я не знаходзіў слоў. Хоць бы намякнулі, што я маю шанец. Я б падрыхтаваў слова ў адказ...

Муж і жонка — адна сатана

Крылоў не плакаваў перамагчы. Быў пераможца, калі ён уваходзіў у хатнюю ўчастку ў Маскву. Перамажцаў рэальнае конкурсу. Да таго ж мільёны суменні. Можна, тое, што ты павяшэ, акажацца нікому не патрэбным... Бо страшна не тое, што не пераможаш, а тое, што застанешся незразумелым. А Крылоў прывык стаіцца да сябе самакрытычна.

Ён вырашаў канкрэтную задачу, спрабаваў прыцягнуць увагу да прадмету "Тэхналогія", да якога ў школах часта адносяцца паблагліва. У вучэбным плане ён ідзе апошнім у спісе, лічыцца, што без яго можна абыйсціся.

Удзельнічаючы ў конкурсе, я думаў перш за ўсё пра падняцце прэстыжу сваёй прадмету. Я хацеў даказаць калегам, што ён не проста адносна прававога навука, а выкладчыцка тэхналогія. Вырасла гэтыя ж педагогічныя задачы, які і славацік, матэматык, і мой прадмет не менш патрэбны. Як растлумачыць калегам, якія лічаць элітны школы матэматыкамі, фізікамі, хімікамі, настаўнікам літаратуры, замежнай мовы, — што тэхналогія не проста новая назва старога прадмету, а прычына новай вучэбнай дысцыпліны?

Крылоў з павагай гаворыць пра масквіча — настаўніка тэхналогіі Алесандра Глозмана, пераможцу конкурсу 1997 года. Тады Алесей зразумеву, што ён не адзінокі, што ён адзін з неабходнага сацыялізацыі, то прыняў рашэнне ўдзельнічаць у конкурсе. Раіўся з жонкай. Калі яна побач, гэта акрыляе мяне. Я на закрыцці конкурсу падышоў да мікрафона — а зала цёмная. Я не бачу вачэй Аллены, хаця ведаю, дзе яна сядзіць. І мне было цяжка гаварыць. Яна была на ўсім маім уроках. Калі я адчуваў, што ў мяне нешта не атрымліваецца, я глядзеў на яе, і гэтага было дастаткова. Я адчуваў прыліў сіл, становіўся больш упэўненым. Можна, гэта балана, але я баюся быць недастатковым яе. Я павінен адпавядаць сваёму мужчынству. "Навукальнае ўстанова, што вы хочае, муж і жонка — адна сатана, — смеяўся Крылоў, абдымаючы жонку. — Хаця па гараскопе выходзіць, што мы абсалютна несумяшчальныя. — Стралец, а Лена — Скарпіён. Але мы жывём, як кажуць, душа ў душу. На кон-

раб рашотак і металічных дзвярэй, агароджаў. І калі Алесей стаў вясёл, Валынічэвіч радыёгукот, адчуў, што педагогічная работа падабаецца яму. Спачатку працаваў па кантракце, а ў 1997 годзе зусім пакінуў вытворчасць і застаўся ў школе.

...Алесь Крылоў — з сям'і вытворцаў. Бацька, маці, цёткі ўсё жыццё аддалі заводу ў Ільяна. Алесей Валынічэвіч — выпускнік 95-й сярэдняй школы. Як усе, быў пянярам, камсамольцам. З задавальненнем выконваў грамадскія даручэнні. Праўда, дысцыпліна часам пакідала жадаць лепшага. Былі заўвагі па паводзінах, бацькоў выклікалі ў школу. У той жа час вучоба давала лёгка. У яго былі шматлікі настаўнікі. Ён дагэтуль успамінае, што пісьменна і свабодна выкладаў свае думкі яго навука Валерыя Міхайлаўна Вінаградцава.

Усе школьнікі таго часу нечым захапляліся. Алесей наведваў студыю вымундэна мастацтва, старыя гурткі, гурткі "Умелыя рукі". Займаўся лыжамі, боксам.

Пасля школы — электрамеханічны тэхнікум. З 1985-га па 1987-й — армія. Крылоў служыў у пасляўваенным 5-м зенітна-ракетным дывізіёне. У той самы, які збіў у свой час самалёт-шпіён Паўлася.

Мы да гэтага часу сустракаемся з аднапачаткам у красавіку ў Дзень ППА. Мы пашанцавалі, а служыў у Сярэдняй школе, — успамінае Крылоў. — І быў у ліку 200 сярэдняшколаў, якім даверылі абараняць неба свайго роднага горада. Служба праходзіла няблага. У нас было шмат вучняў, двойчы выязджалі на палігон. Быў у Казахстане ў Ленінградзе. У гэтым зямельнай у саборніцтвах на званне лепшага спецыяліста вайскай ППА краіны. Быў гараваным урадавай узнагародай "За стараннасць у вайсковым службё".

Пасля арміі — аўтарамонтны завод. Але да зборкі аўтамабіляў Крылоў цягну не адчуў. Пайшоў на завод імя Калініна. Праца чаргавалася з вучобай. Крылоў паспяхова скончыў радыёфак вячэрняга аддзялення Уральскага палітэхнікума. Рамонт і абслугоўванне ЗВМ, станкоў з ЧПУ былі цікавыя Алесію. Падобалася разнастайнасць. Наспрабаваліся не паўтараліся. Трэба было пастаянна павышаць кваліфікацыю, удасканальваць майстэрства. Пра работу на заводзе заставілі самыя цёплыя успаміны. І калі б не цяжкія ў дзіржае, то калі кам магчыма, што Крылоў застаўся б інжынерам...

Цікавае супадзенне... 67-й школе горада Екацярынбурга, дзе працуе Крылоў, сёлета споўнілася 67 гадоў. Былі адны старыя спыльчэ тынк. У жыхавым стане сантэхніка, электрыка. Школа была пастаўлена на капрамонт. Яе аб'яцалі адрамантаваць за год. Педагогаў і вучняў 67-й пераклінулі на час у будынак суседняй школы. Займаўся ў другой змену.

— І вось ужо трэці год наш школу рамантуюць, — хвалюцца Алесей Валынічэвіч. — Трэці год мы працуем у рэжыме другой змены, не маем свайго памяшкання, матэрыяльнай базы. Мы цяпер як госці, "бедныя сваякі". Гэта вельмі цяжка. Да гонару нашай школы, педагогкі дзюжны. Ніхто не звальняецца. І вучні ад нас не збягаюць. Але колькі гэта будзе працягвацца? І без гэтага становіцца настаўніку ў школе нялеглава. Зарплата проста неапажэна. Трымаемся на голым энтузіязме. Але дзеці не павінны ад гэтага пакутаваць.

Асабіста я стаўлю перад вучнямі задачу — стварыць свой праект, прапанаваць сваю ідэю, распісаць сваё бачанне свету. Гэта асноўная лінія. У праграме тэхналогіі ёсць 16 гадзін на творчы праект. А калі яны ёсць, то святая справа, каб гэты час праходзіў творча. Бо тэхналогія — прадмет інтэграцыйны. І гэта мяне радуе.

Падлеткі на звычайных канструктарах даведваюцца, што такое электрычны ланцук. Мае вучні ведаюць, дзе ў кватэрных сценах замуравана электраправада. Могуць павесіць люстру, змяніць выключальнік, разетку. А такія навукі любому будучаму мужу і гаспадару не пашкодуюць. Што яшчэ вельмі важна — асіміляцыя, вясмікліныя павінен эканамічна адказаць сваё дзейнасць. Правільна падлічыць, колькі ён затраціў працы, часу, кошт скарыстаных матэрыялаў. Павінен умець планавана сваю работу...

...Я не хачу тлумачыць, што працуе настаўнікам таму, што гэта мне падабаецца. А ў мяне чатыры пятак: ты што зямельнай у саборніцтвах на званне лепшага спецыяліста вайскай ППА краіны. Быў гараваным урадавай узнагародай "За стараннасць у вайсковым службё".

Пасля арміі — аўтарамонтны завод. Але да зборкі аўтамабіляў Крылоў цягну не адчуў. Пайшоў на завод імя Калініна. Праца чаргавалася з вучобай. Крылоў паспяхова скончыў радыёфак вячэрняга аддзялення Уральскага палітэхнікума. Рамонт і абслугоўванне ЗВМ, станкоў з ЧПУ былі цікавыя Алесію. Падобалася разнастайнасць. Наспрабаваліся не паўтараліся. Трэба было пастаянна павышаць кваліфікацыю, удасканальваць майстэрства. Пра работу на заводзе заставілі самыя цёплыя успаміны. І калі б не цяжкія ў дзіржае, то калі кам магчыма, што Крылоў застаўся б інжынерам...

Цікавае супадзенне... 67-й школе горада Екацярынбурга, дзе працуе Крылоў, сёлета споўнілася 67 гадоў. Былі адны старыя спыльчэ тынк. У жыхавым стане сантэхніка, электрыка. Школа была пастаўлена на капрамонт. Яе аб'яцалі адрамантаваць за год. Педагогаў і вучняў 67-й пераклінулі на час у будынак суседняй школы. Займаўся ў другой змену.

Алесь Крылоў прыдумаў свой горад. Намаляваў яго схему. На ёй — усё яго жыццё. Даваліся зрабіць экскурсію па гэтым чыстым горадзе.

...Пераваж Шасціструны. Завулак нумізматска. Буліца Роджэра Жалеяна. Ля чырка Перамача пачынаюцца дзяржавы — 5, 6, 7 і 8. З

Крылоўгорад

Алесь Крылоў прыдумаў свой горад. Намаляваў яго схему. На ёй — усё яго жыццё. Даваліся зрабіць экскурсію па гэтым чыстым горадзе.

...Пераваж Шасціструны. Завулак нумізматска. Буліца Роджэра Жалеяна. Ля чырка Перамача пачынаюцца дзяржавы — 5, 6, 7 і 8. З

адміністрацыйнага цэнтру Крылоўгорада цяжэ рака Хал-тукі ўпадае ў мора Працы. Сюды ж ледзя чутна бляжэ танюць ручаёк Зарплата.

Адно з захапленняў Крылова — нумізматска. Ён ён пачаў займацца яшчэ пры СССР.

— З таго часу, як з'явіліся першыя савецкія юбеліныя рублі, я стаў іх сабраць. Цяпер у мяне вялікая калекцыя. Мне падабацца перабраць гэтыя металічныя кружочки, праіраваць, даведваюцца праз іх нешта новае пра сучасную гісторыю.

У калекцыі Крылова ёсць манета, якая выпушчана ў 1723 годзе — у год заснавання Екацярынабурга. Манеты ўдасна на разе ісець пятаку ўнікліныя манеты квадратнай формы. Іх называлі плахамі.

Діна пра захапленні: — Хоць я і не валодаю музычным талентам, але срод сроду з задавальненнем граю на гітары. Мне падабаецца барадзкая песня. Высоцкі, Візар, Акуджава. Я вырас на хад-року, "Бітлз", "Піт", Флойд, "Кан", "Дзіп П'еп". Гэтую музыку я па-рапейшаму люблю. Дзеці таксама любяць гэты стыль. Сучасныя дзітла і яму падобныя на дух не ўспрымаю. Гэта адназначна. Мне даспадобы ўральскай групы — "Найлулус-Памлулус". "Чаф". "Агата Крысцін". Дарэчы, мой старэйшы сын Іван — барабаншчык студэнцкай рок-групы. У адной з песень яны назвалі наш горад вельмі вобразна — "шэра ружа на шэрых камянях".

І пра пачуццё патрыятызму: — Мы, екацярынбуржцы, любім называць свой горад трэцім сталіцай. Гаворым, што ён — буйны прамысловы цэнтр з магутнай навуковай базай. Хутка нас будзе два мільёны. З радасцю ўспрымаю вяртанне гораду яго ранейшага імя.

Крылоў упэўнены, што

гісторыя павінна быць праўдзівай, якой бы яна ні была. І змена назваў гарадоў і вуліц — усё гэта падсвядомае патрабаванне быць шчырымі да мінулага.

...За гэсцінчым акном цурчыцца дождж. Калі ад'езджае — гэта на добрую дарогу.

— Я люблю дождж, — крыху сумна гаворыць Крылоў. — Свежае вясенскае паветра. Вось — мая любімая пара года. Пах прэлага лісця. Хочацца пафіласофстваваць. Душу агортвае незвычайны спакой...

Лепшыя засталіся ў школах

Напрыканцы сваёй сціплай працы са сцяны кніжнічнай залы "Акадэмічнага" настаўнік года Расіі-2001 Алесь Крылоў сказаў: "...Не хачу паўрываць удзельніку гэтага конкурсу, але лепшы педагог засталіся ў сваіх школах".

Я папрасіў яго патлумачыць гэтую фразу.

— Усё вельмі проста, — сказаў настаўнік тэхналогіі. — Многія педагогі лічаць сябе самадэстакавымі. І не спяшаюцца на конкурс. Нехта лічыць, што гэтае мерапрыемства для маладых, нехта проста баіцца псіхалагічнага прэсінгу. Бо любое спаборніцтва — гэта барацьба, канкурэнцыя. У кожнай школе ёсць настаўнік з 30-40-гадовам стажам. Яны — прафесіяналы, з вялікай літарай. Карыстаюцца вялікай аўтарытэтам і любяць вучню. І я ўпэўнены, што кожны удзельнік конкурсу называе некалькі прызавых настаўнікаў, якіх ён лічыць лепшымі...

Гаворачы гэта, Алесь Крылоў, быў вельмі шчырым. А сціпласць, як вядома, упрывожвае чалавека. Тым больш сапраўднага Настаўніка...

Міхайл БОНДАРЭВ.

("Учительская газета").

За мяжой Урок дарослым

"Урокі ўзмужання і палавой спеласці" пачалі праводзіцца ў новым навучальным годзе ў іранскіх школах.

З часоў ісламскай рэвалюцыі 1979 года падобныя тэмы не абмяркоўваліся ў навучальных установах краіны.

Як паведаміў прадстаўнік Міністэрства адукацыі Ірана Рахім Эббазі, новая дысцыпліна закранае многія пытанні, якія цікавяць моладзь, асабліва дзяўчат. "Замочуванне гэтых тэм можа прывесці да нацыянальнага крызісу", — лічыць ён.

Згодна з пастановай міністэрства, "уроки ўзмужання і палавой спеласці" будуць праводзіцца ў школах з першага дня новага навучальнага года, які ў Іране пачынаецца 23 верасня.

Дагэтуль у краіне, дзе іслам шырокае толку аб вешчаных дзяржаўнай

рэлігіяй, публічнае абмеркаванне пытанняў палавога жыцця знаходзілася пад строгай забаронай. У выніку апошнім часам назіраецца няўхільны рост колькасці разводаў, распусціна, практыка правядзення падпольных абортар. У прасе сталі ўсё часцей паяўляцца павелічэнні пра самазабойствы падлеткаў. У апошнюю дзесяцігоддзе іранскія сацыялагі і педагогі настойліва заклікалі пашырэнне пералік школьных прадметаў, дапоўніўшы яго ўрокамі па палавым выхаванні.

Больш паловы населенства Ірана — мусульмане ў ўзросце да 25 гадоў. Пры гэтым 20 з 60 мільёнаў іранцаў — школьнікі.

Вучоба ў Інтэрнет-кафе

Кітайскія падлеткі праводзяць за камп'ютарам у сярэднім 30 хвілін у дзень, "падарожнічаюць" па Інтэрнеце. Пры гэтым палова з іх хацела б мець магчымасць трапіць на гэта намянога больш вольнага часу.

Такія звесткі былі атрыманы ў выніку даследаванняў у школах пяці буйнейшых гарадоў Кітая: Пекіна, Шанхаю, Гуанчжоу, Чэнду і Чанша.

Найбольшай папулярнасцю сярод маладога пакалення ў ўзросце ад 10 да 18 гадоў карыстаюцца гульні ў рэжыме рэальнага часу, чаты і паштовыя пераліскі. Натуральна, гэта выклікае ўсё большую занепакоенасць у іх бацькоў, якія хваляюцца за паспяховасць дзяцей.

Аднак, як ні дзіўна, даследаванні паказалі, што трывога з прычыны негатыўнага ўплыву камп'ютара на падлеткаў — пакуль беспадстаўная. Справа ў тым, што ў кітайскіх школах такі шчыльны графік заняткаў і такі вялікі аб'ём хатніх заданняў, што ў вучню проста не застаецца часу на забавы.

Разам з тым абсталёванасць камп'ютарамі класаў, дзе праводзяцца заняткі, значна пашырае кругавід школьнікаў. Цяпер у пачатковых школах Кітая да Інтэрнета мае доступ 26 працэнтаў вучняў, а ў сярэдніх — 36 працэнтаў.

Аднак нават у горадзе далёка не ўсе могуць дазволіць сабе мець дома камп'ютэр з доступам у сетку, таму вялікая папулярнасцю ў падлеткаў карыстаюцца Інтэрнет-кафе. Дарэчы, гэтыя ўстановы маюць яшчэ і тую перавагу, што там бацькі не могуць пракантраляваць, якія менавіта звесткі наведваюць іх дзеці. Зрэшты, без нагляду моладзь не застаецца. За іх маральнае сацыяльнае выхаванне дзяржаўныя органы. Так, паліцыя перыядычна ладзіць шырокамасштабныя правёркі дзейнасці Інтэрнет-кафе, сотнямі зачыняючы тыя, што "праштрафіліся". Акрамя таго, па распрадэжэнні ўлад у выпадку неабходнасці перакрываюцца доступ карыстальнікаў на некаторыя сайты, напрыклад, дзе змяшчаецца эротыка або непажадана палітычная інфармацыя.

Падрыхтаваў Ігар КАНДРАЎ.

Эксперыменту далі дабро

Вучоны савет Марыйскага Інстытута адукацыі ўхваліў вынікі эксперыменту па правядзенні адзінага дзяржаўнага экзамену ў Рэспубліцы Марый Эл. У будучым годзе плануюцца нават павялічыць колькасць прадметнаў, па якіх будзе праводзіцца такі экзамен. Разам з тым аналітычныя справядзача на выніках эксперыменту выявілі і шэраг складанасцей, якія дапамагаюць найбольш уразлівым і металічным падрыхтоўкі саміх педагогаў. З мэтай недапушчэння падобных памылак у вучэбна-метадзічных планы курсав павышэння кваліфікацыі настаўнікаў уключаны пытанні зместаўна-тэхналагічнага забеспячэння адзінага дзяржаўнага экзамену.

Дыстанцыйная адукацыя па еўрапейскай праграме

З 1 лістапада 2001 года ў Кіевскім нацыянальным універсітэце будаўніцтва і архітэктуры на факультэце перападрыхтоўкі кадры пачынаецца навука на новай для вышэйшай адукацыі навуковай ўстановай — праграме "Менеджмент персаналу і вытворчых адносін". Гэтая праграма распрацавана ў рамках міжнароднага праекта INDUMENT на праграме "Temprus-Tasis" пры актыўным удзеле і падтрымцы Ферн Універсітэта горада Хагена (ФРГ).

Форма навування — дыстанцыйная. Асноўны націск робіцца на самастойнае вывучэнне матэрыялаў пры мінімальным адрыве ад вытворчасці. Прыём слухачоў ажыццяўляецца па выніках гутаркі. Неабходныя вучэбныя дапаможнікі выдаюцца слухачам у прасце навування. Пасля здачы экзамену ў кантэксце па абавязковых дысцыплінах і паспяховай абароны дыпломнай работы слухач атрымлівае дыплом па спецыяльнасці "Менеджмент персаналу і вытворчых адносін" дзяржаўнага ўзроўня.

Сярод 19 дысцыплін большую частку складаюць матэрыялы Ферн Універсітэта па курсах: "Увядзенне ў псіхалогію сацыяльных працэсаў", "Развіццё арганізацыі", "Аб'ект і развіццё персаналу" і інш. Усе курсы — адаптаваныя да ўмоў Украіны.

Праграма прызначана для асоб з вышэйшай адукацыяй, якія маюць вытворчы вопыт і жадаюць атрымаць дадатковыя веды, неабходныя для дзейнасці ў сферы адукацыі. Для людзей, якія не маюць вышэйшай адукацыі, маюцца меншасці вывучэння асобных дысцыплін ці іх блокаў па праграме павышэння кваліфікацыі. Па гэтых дысцыплінах прадугледжана атрыманне асобных сертыфікатаў.

Школьная форма найбольш падабаецца настаўнікам

Цікавае апітанне школьнікаў, іх бацькоў і вучняў было праведзена па заказе Міністэрства адукацыі Расійскай Федэрацыі. Яго тэмай сталі адносіны да школьнай формы. Усяго ў апітанні прынялі ўдзел 1 мільён 834 тысячы вучняў, 120 тысяч работнікаў адукацыйных устаноў і 950 бацькоў.

Тыя, хто сёння з настаяльчым гаворыць пра абавязковую для ўсіх школьнай форму, лічаць, што сама гэтая адзенне дысцыплінавае, дае магчымасць усвядоміць сябе сапраўдным вучнем і членам калектыву. Самымі вялікімі прыхільнікамі школьнай формы аказаліся кіраўнікі агульнаадукацыйных устаноў і настаўнікі — адпаведна 100 і 91% апітаных у гэтых групах. Зусім не супраць выпраўляюць у школу ў форме сваё дзіця і 78% бацькоў. А вось сярод саміх школьнікаў жадальнасць сваёй форме — толькі 38%. Самі школьнікі патлумачылі сваё негав-

тыўнае стаўленне да адзінай формы тым, што яна не спрыяе праву індывідуальнасці, самавыяўленню асобы, парушае права выбару на знешні выгляд.

Літаральна ўсе удзельнікі праведзенага апітання выказаліся за бясплатнае або льготнае набыццё школьнай формы.

Лячэнне і навучанне

Міністэрства адукацыі Расійскай Федэрацыі правяло ў Краснаарскай агульнаадукацыйнаму навуку, прысвечаную праблемам дзяцей з дугімі і хронічным захворваннямі. У прыватнасці абмяркоўваліся пытанні вучобы хворых на скаліз. Сёння ў Расіі разнастайныя парушэнні постаці назіраюцца ў 80% усяго дзіцячага насельніцтва краіны, а ў 18% хронічныя дэформіраваныя маюць такую форму гэтай хваробы, пры якой неабходна не толькі сур'ёзнае лячэнне, але і навучанне па спецыяльных праграмах.

У Краснаарскай назапашаны ўнікальны вопыт адукацыі і рэабілітацыі такіх дзяцей — у залежнасці ад узросту яны наведваюць спачатку спецыялізаваныя дзіцячыя сады, пасля — адпаведную школу. Тыя з выпускнікоў, што маюць добрыя разумовыя здольнасці, паступаюць у Краснаарскай гандлёва-эканамічны інстытут. У названых навуальных установах працуюць адпаведна падрыхтаваны настаўнікі, псіхологі, спецыялісты карэкцыйнага профілю. У распрацоўцы і адаптацыі ўжо існуючых метадых дапамагаюць вучоныя Краснаарскай медыцынскай акадэміі і мясцовага педагогічнага ўніверсітэта.

Удзельнікі навады прызналі гэты вопыт вельмі цікавым і карысным, вырашана дэталёва прааналізаваць яго і распаўсюдзіць у іншых рэгіёнах краіны.

Патані ахваруе на адукацыю

Дабрачынны фонд Уладзіміра Патаніна (прэзідэнта холдынга "Інтэрсэрвіс") запланаван у будучым навуальным годзе патраціць на адукацыйныя праграмы каля 1,2 мільёнаў долараў ШВА. Студэнты сталічных і рэгіянальных вышэйшых навуальных устаноў могуць атрымаць ад фонду стыпендыі па 1200 рублёў штомесяц. Куды больш істотная матэрыяльная падтрымка чакане выкладчыкаў — лепш за іх атрымаюць гранты памерам 1200 долараў ШВА.

На працягу гэтага навуальнага года фонд правядзе конкурсныя адборы студэнтаў-выдатнікаў дзённых аддзяленняў у 60 вядучых дзяржаўных ВНУ краіны. Па выніках стыпендыянтам стануць 1200 студэнтаў: 200 — з Масквы, 1000 — з рэгіёнаў Расіі. Адначасова пройдзе конкурс на атрыманне грантаў сярод найбольш перспектывных выкладчыкаў.

Конкурсы пачнуцца ва ўніверсітэтах і інстытутах Паўночна-Заходняй федэральнай акругі і паўночнай праіндуіі у Прыволжскай, Уральскай, Цэнтральнай акругах, Маскве, Сібірскай, Паўднёвай і Далёкаўсходняй акругах.

Правадзя конкурсныя адборы, скіравана на вывучэнне асобнага патэнцыялу пратэстанданта на стыпендыю. Крытэрыям і з'яўляюцца якасці лідэра, высокі інтэлект, мэтанакіраванасць, умненне нестандартна мысліць, арганізатарскія здольнасці. Вынікі сацыялагічнага апітання, праведзенага сярод стыпендыянтаў у мінулым годзе, па словах арганізатараў конкурсу, поўнацэнна пацвердзілі правільнасць абранай стратэгіі адбору таленавітых і актыўных студэнтаў. Так, 63,5% апітаных удзельнічаюць у навуковых канферэнцыях, 43,5% атрымалі школу з залатым альбо срэбным медалём, каля паловы ўдзельнічае ў грамадскім жыцці, 43,8% актыўна займаюцца спортам.

Галоўнымі сваімі мэтамі на бліжэйшую перспектыву каля 90% стыпендыянтаў назвалі прафесійную і асобнае рэалізацыю, значыць дастойнага месца ў грамадстве.

Дабрачынны фонд Уладзіміра Патаніна створаны ў 1999 годзе. Акрамя ўзгаданага праекта фонд актыўна працуе над Паўночнай стыпендыяльнай праграмай, праграмамі стыпендыі

пераможцаў міжнародных алімпіяд, фінансавання стажыровак студэнтаў МДЗІМА (МГІМО) грантавай падтрымкі праектаў у галіне менеджменту культуры.

Адукацыя ў Растойскай вобласці: лічбы і факты

У вобласці зараз дзейнічае 1716 агульнаадукацыйных школ, у якіх вучыцца 660 тысяч дзяцей. У гэтых навуальных установах годзе 66640 работнікаў, з іх — 47 тысяч педагогаў. Не пакідаюць без увагі ў Данскім краі і дашкольную адукацыю. Сёння ў вобласці налічваецца 1034 дзіцячыя сады, дзе працуюць 23543 чалавекі.

Адпаведна адміністрацыя выдаткавала 15 мільёнаў рублёў на закупку камп'ютэрнай тэхнікі для сельскіх школ. Напрыканцы жніўня ў будынку вылічальнага Цэнтру Растойскага дзяржаўнага ўніверсітэта адкрыты Цэнтр Інтэрнет-адукацыі, дзе будуць навукацца асновам працы з камп'ютарам настаўнікі сярэдніх школ і праходзіць перападрыхтоўку выкладчыкі інфарматыкі.

"Пернікі любіш, любіш?
Бачыш, як галавой матае.
Ну, калі любіш, то і навуку
павінен паваяжаць".
(З народнага).

Самымі першымі мядзведнікамі былі скамарохі — старажытныя акцёры. Увогуле творчасць скамарохаў — песня, музыка, танцаваў, выкажваў драматычныя сцэны, бакароў (апаев-дальнік), акрабату, лялечніку і інш. — стала ўжо адной з самых яркіх і значных з'яў у гісторыі тэатральнага мастацтва. Аднак асаблівай папулярнасцю ў народзе карысталіся менавіта скамарохі — музыкі і мядзведнікі.

Першае ўпамінанне пра скамарохаў на тэрыторыі сучаснай Беларусі адносіцца да XII ст. і належыць Кірылу Тураўскаму, які ў адной са сваіх пропаведзей асуджае "срамасловіе" і "плясаніе" ў час веселляў іх прысяжы, а таксама і саміх выканаўцаў — тых, што "басны баюць і вяселля гуляюць". А ўжо з сярэдзіны XVI ст. пра распаўсюджанасць гэтай з'явы іскрава сведчаць юрыдычныя-прававыя дакументы тых часоў, у якіх значыцца, што скамарохі абкладаліся падаткам нават большым, чым звычайны рамесны люд, гандляр, шынкары, прыслуга і іншыя. "а з людзей аплочающих, которые без службы мешают, и тех з медведников, скрипков, с каждого гудка и с иных, в местах мешающих, что службы певное не имеет, з головы самого и белых голов и детей их по осми грошей".

На тэрыторыі Беларусі школы дрэсіроўкі мядзведзяў існавалі ў вёсках Гродна, Нясвіжа, Мінска, Капыля (в.Семекава), Ракава, на Палессі, аднак найбольш палупраўнасцю карысталася школа, размяшчаная ў мястэчку Смагонск Ашмянскага павета Віленскай губерні (назва герб гарадка Ашмянны змяшчаў выяву мядзведзя — у ніжняй частцы герба абавязна шыла на блакітным фоне) і жартуна прызваная ў народзе "Смагонскай акадэміяй". Узначляў ашмянскіх у XVII ст. па ініцыятыву аднаго з вельможных князёў Радзівілаў.

Выкажэнні "Смагонскай акадэміі" былі добра вядомыя як на радзіме, так і шырока яе межамі. Тагачасныя кірмашы Расіі, Венгрыі, Германіі,

Італіі, Скандынавіі рэдка абыходзіліся без іх. Дарэчы, вядомы вучоны-славіст А.Н.Васілюк лічыў, што "хаджэнне славянскіх павадзіроў на Захад" было традыцыйным і "магло пачацца значна раней XVI стагоддзя".

С.Максімаў у сваіх апісаных "мядзведжых пацех" адзначаў, што ў параджанні з вольскімі "калегамі" (дрэсіраванымі мядзведзямі з шырока вядомага гэтым промыслам рускага мястэчка Сяргач Ніжагародскай губерні) смагонскія "навушчыцы" вызначалі лепшай дрэсіроўкай і ўменнем больш спрытна выконваць разнастайныя "штушкі", "фокусы".

Аднак дрэсіроўка была навукай найпростай і часта дорасла жорсткай. З нарысу С.Максімава, напрыклад, вядома, што мядзведзяў адлюльвалі вясной і ў халодныя з мядзведзямі дном апускалі ў глыбокія ямы на палову іх глыбін. Потым на працягу двух-трох месяцаў чалавек складалася з таго, што дво кляткі, дзе знаходзіліся драгаты маладыя мядзведзі, паступова награвалася, і мядзведзяныя, не могуць трымацца на гарачым памосце, узымаліся на заднія лапы і пачыналі пераступаць з адной на другую. У гэты ж час адзін з такіх званых настаўнікаў "прафесараў" біў у бубен, у далейшым, ужо без клеткі, пры першых ударах бубна ў будучага "артыста" спрацоўваў умоўны рэфлекс, а свавольства танец узаагараходжаўся ласунам — морквой ці лустай хлеба.

Мядзведзю вучылі не толькі танцаваць і перадаваць імжы, але і прымаць чужыя звычкі, але і прымаць розныя гаспадарчыя працы: круціць жорны млыноў, лаўці рыбу і чарпаць ваду.

Існаваў асобны рэпертуар "Мядзведжых пацех", які складалася з бытавых сцэнак, анекдотаў, жарту, але будавалася галоўным чынам на выступленні самаго мядзведзя. Звычайна відарыс раздзяляўся ў наступнай паслядоўнасці: танец мядзведзя, выступленне звера пад жартоўныя каментавы скамароха-вахажа і бойка мядзведзя з павадзіром або з добраахвотнікам з натоўпу глядачоў. Меўся нават спецыяльны ражысёр — калі, бубны, шпакі. Асноўная паша пачыналася менавіта калі скамарох-

Педагогіка народнай творчасці "Смагонская акадэмія"

Хто ўмее працаваць, той ўмее і адпачываць. Адным з найбольш старажытных і любімых народаў відарыс былі так званыя "мядзведжыя пацехі". З даўніх часоў і амаль да другой паловы XIX ст. без "мядзведжых камедый" не абыходзілася ніводнае больш-менш значнае народнае свята. Для гарадскіх кірмашоў, рынкаў, але больш за ўсё для вёсак з'яўленне павадзіроў з "вучонымі" мядзведзямі было сапраўднай падзеяй, якая выклікала такі "пярэпалах", мітусню і зацікаўленасць, якіх падчас не бывала і тады, калі праязджала якая-небудзь досыць значная асоба.

важак браўся каменіраваць рух і жэсты мядзведзя. Паасобку ж ні тактэс, важака, ні дзеянні жывёліны не мелі самастойнай каштоўнасці, не выклікалі патрэбнага камічнага эфекту. Смех і задавальненне глядачоў выклікала нечаканая трактоўка мядзведжых жэстаў, іх смелыя супаставленні з паводзінамі звычайных людзей. Прыклады браўся заўсёды са штодзённага жыцця, і ступень камічнага была самай рознай: ад неспаспаванага, бясхлоснага гумару (напрыклад, паказ таго, як малая хлопца гарох крадуць) ці памяркоўнай насмешкі (як старанна дзеўка прыскараваўся, румянцаў, у лустэра глядзяцца) да з'едлівага, злого высмейвання сапалічнай муштры, сатырычнага паказу звычайна прыгоннага жывёлі (як паны чыст (аброк) збірае, як пан да прыгонных дзяўчат заляцаецца, як бабы на паншчыні і з паншчыні хадзяць) і інш.

А ну, Міхал, — пачунае важака, — пакланіся часнай публіцы ды пакажы сваю навуку, чаму ў школе цябе панамар вучыў, якім розумам награзіў. І як красны дзеўкі, маладзіцы беляцца, румянцаў, у лустэра глядзяцца. Мядзведзэ сядзе на зямлі, трэба адной лапай мысу, а другой круціць перад рылам дулю — гэта значыць дзеўка ў лустэра дзіўліцца. <...> — А як, Міхал, бабы на паншчыні ідуць? — выкрыкае гаспадар і самазадаволена ўсмешкаецца. Міхал куляе, валочэ нагу і, абавіраючыся на лід, кідзе пасуовацца наперад, урзэчэ, асцядаў яго і падаўся назад, выклікаўшы рэакцыю. — А як бабы ў гошэ збіра-

юцца, на лаву сяджаць ды лапці абываюць? Мішук сядзе на кукішкі і халапецца пярэднімі лапамі за задняй...

Паказваліся таксама прадстаўленні, у якіх высмейваліся чалавечыя загані або звычкі. Напрыклад, Я.Ілюхня ў сваіх нататках пра "Смагонскую акадэмію" прыводзіць такі выпадак: "А ну, Міхал, — гучна аб'яўляў загадава важака, — пакажы часнай публіцы, як мужык Янка п'яным з кірмашу дамоў вяртаецца. Так, так, Міхал, веселіся, веселіся, — мужык Янка добрых дзвёх квартаў выпіў і таму ног пад сабой не адчувае. А ну, п'яны раз! А за старанне трымай мядовы пернік. Пернікі любіш, любіш? Бачыш, як галавой матае. Ну, калі любіш, то і навуку павінен паваяжаць". Паказы шыра суправаджаліся няспыннымі жартамі і сакавітымі прымаўкамі павадзіра. Пасля асноўнай часткі камедыі, у якой звар старанна праілюстраваў гэтыя дэрскае прыгаворы-пацехі, звычайна абавязалася жартуна бойка з чалавекам. Аднак справа гэта была не такая ўжо бясчэпная — і хая барукацца (бійца) мядзведзя таксама спецыяльна вучылі, усё ж гэты час пераходзіў з халоднага без пераломаў і добра наматых бакіў.

На заканчэнне камедыі Міхал дзімаў за гаспадару шпакі, "неміласэрна камечыў яе і надзяваў на сваю галаву, выклікаўшы ў глядачоў новы прылыў задавальнення", паста зноў кланяўся "часнай публіцы" і па загаду важака акурата абыходзіў глядачоў з шпакі, у лапках, збіраючы плату за пацеху, — хто чым:

яімакі, ападкамі з тварогам, пернікамі, грашма, а хто і проста спалохана ўцякаў з першых радкоў.

Каб лягчэй было ўявіць сабе "мядзведжу пацеху" у больш-менш закончаным выглядзе, варта прывесці пералік бытавых сцэнак, якія выконваліся калімавымі "артыстамі", з апісаннем другой паловы XVIII стагоддзя: "1) узяўшыся на дыбкі, прысутным у зямлю кланяюцца і да таго часу не падмаюцца, пакуль ім загадана не будзе; 2) паказваюць, як хмель усеца; 3) на задніх лапах танцуюць; 4) імітуюць, як судзіць сядзіць за судзейскім сталом; 5) нацягваюць і страляюць, трымаючы палку нібы лук; 6) барукаюцца; 7) узяўшыся на заднія ногі і ўстаўшы паміж імі палку, ўстаўляюць так, як маліць дзеці; 8) бярэць палку на плячо і так шпачуруюць, імітуючы салдат, што навукаюча ружом; 9) заднімі лапамі пераходзяць праз ланцуг і інш. Гаспадар пры кожным са загаданых дзеянняў сказывае адмысловыя і смешныя прыгаворы..."

Трэба заўважыць, што смех, які суправаджаў рух і дзеянні мядзведзя-артыста ў народным мядзведжым відарыс, якісна адразняваўца ад сучаснага, які выкажваўся ў глядачоў сучаснае цыркавыя нумары з жывёламі. У мінулыя часы акцэнт часцей за ўсё рабіўся не на пераіманне чалавека, а на карыкатунасць паказу. Ад звера не патрабавалася адточанасці і майстарства рухаў, кутэжы, наадварот, чым большы груба, нягарабна ён выконваў тое, што патрабавалася ад гаспадару, тым больш дасягаў эфекту, тым відарочней выяўлялася неда-

рэчнасць, непрыстойнасць дзеянняў чалавека, якога па-радыравалі або, наадварот, падкрэслівалася яго ўмельства (дзеўкі з каромыслам паваду ідуць), пляшчотнасць (маці песьціць дзіця). Таму асноўная нагрукка ўсё ж прыпадала на тых, якіх суправаджалі жэсты мядзведзя, і, поспех паказу ў многім залежаў ад таго, наколькі жывы ды спрытны на язык быў павадзір, які ён умеў падаць свайго "артыста", абграць яго нягарабна, аднастайныя рухі. Сучасны цырк ставіць перад сабой зусім іншыя заданні — не рабіць пры дапамозе жывёл пародыю, карыкатуру на чалавека, а навушчы іх выконваць тое, што на першы погляд дасягальна толькі для чалавека (напрыклад, гуляць мядзведзю ў хакей, дзе майстарства зварюў захапляе, выклікае сапраўднае здзіўленне і выгідае, кутэжы, чуліла, чым насмешліва).

"Мядзведжыя пацехі" часта спалучаліся з выступленнямі скамарохаў-акрабату, лялечнікаў і музыкантаў. Сцэна з дрэсіраваным мядзведзем адлюстравана і ў батлейцы: лялькі — скамароха і мядзведзя — так і называлі "смагонскіх вучыцель з вучнем".

Сам прамісел дрэсіроўка і ваджанне мядзведзяў — ужо напрыканцы XIX ст. фактычна перастаў існаваць (а мядзведжа школа ў Смагоні — яшчэ раней), і тым не менш успаміны, легенды і паданні менавіта пра смагонскіх "вучоных" мядзведзяў і ўвогуле пра радзівілаўскіх зварыцель, вытучоўцаў сярэдніх і высокіх жыхароў і па сённяшні дзень. Так, напрыклад, засталася найменне "вучань смагонскай акадэміі", якое нясе адмоўную афарбоўку — грубаваты, маладасведчаны, павярхоўны ў ведзе.

Шмат пазнавальнага і невядомага ёсць у гісторыі. Гэты аповед пра "Смагонскую акадэмію" толькі адна са шматлікіх спроб прыадрываць нявільчліку старонку гістарычнага мінулага, зазірнуць у скарбніцу народнай творчасці, пазнаёміць чытача з дучоным жыццём народа.

Ірына ВАСІЛЬЕВА,
аспірантка Інстытута
мастацтвазнаўства,
этнаграфіі і фальклору
Імя К.Крапіва
НАН Беларусі.

Свой "нулявы" кіламетр мае гомельская сярэдняя школа № 61. Тут паказана адлегласць не толькі да галоўных сталіц свету, але і да мясцовых аб'ектаў, напрыклад, да чыгуначнага вакзала, узаканыя геаграфічныя каардынаты школы. Збудаванне не паспяхова выкарыстоўваецца на ўроках геаграфіі як вучэбны дапаможнік.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА.

Нацыянальны дзяржаўны гуманітарны ліцэй імя Якуба Коласа абвешчае набор вучняў 7 класа на падрыхтоўчыя курсы

Заняткі праводзяцца па беларускай мове, літаратуры, гісторыі Беларусі, замежных мовах.
Пачатак заняткаў па меры камплектавання груп, два разы на тыдзень з 16.30.
Тэлефон для даведкі: 226-10-73, 227-32-77.
Наш адрас: 220050, г.Мінск, вул.Кірава, 21.

Лексіс

"...цяжэй ад золата"

З уживаннем ступеней параўнання прыметнікаў і прыслоўяў звязана ямаля пмылак у пісьмовых і вусных тэкстах, што ў канчатковым выніку негатыўна адбываецца на агульным узроўні культуры мовы беларускага грамадства.

Гэтай актуальнай праблеме прысвечаны артыкул Пятра Жаўняровіча (гл.часопіс "Роднае слова", 2000, №№9, 10). Аўтар узначляе нескладаныя пытанні ўжывання прыметнікаў і прыслоўяў, не ігноруе іх дае адказ, далучае чытача да пошуку аптымічных рашэнняў. У прыватнасці, падкрэсліваецца, неправамернасць ужывання формай вышэйшай ступені са значэннем з'яўляе тыпу адважнейшы воін, памылковасць формай вышэйшай ступені параўнання нахваліт ён вышэй яе, падняцця вышэй яго. Заслугуючае ўвагі думка (крыху завуалёваная), што спалучэнні дужа вясёлы, велікі таленавіты, заганда доўга не маюць у сабе параўнанняў, г.зн. не з'яўляюцца складанай формай найвышэйшай ступені параўнання.

Перад аўтарам артыкула сталі заданні: выклікаць сумасное разуменне катэгорыі ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў; адноставіць традыцыйны падыход да праблемы, які замацаваўся ў навуковых і школьных граматыках; з улікам гэтых фактараў знайсці найбольш рацыянальны і метадычны эфектыўны шлях аналізу моўных фактаў у аспекце "практычнай стылістыкі" (пад такой рубрыкай змешчаны артыкул П.Жаўняровіча).

Апошняя дзесяцігоддзі ў рускім мовазнаўстве набірае моцы тэндэнцыя кваліфікацыі форм ступеняў параўнання іх фактасловаўтварэння. В.Белашапаўскіх разглядае найвышэйшай ступені ("превосходную") ступень як "тыповыя славотварныя феномены", а параўнальную ("сравнительную") ступень — як "разрад з асобным славотварным значэннем унутры прыслоўяў". "Руская граматыка" (М., 1982) адносіць формы найвышэйшай ступені кшталтам чэстнейшій, глыбокашій, найлучшій да "словаўтваральных тыпаў прыметнікаў".

У аснову класіфікацыі і аналізу форм ступеняў параўнання П.Жаўняровіч кладзе традыцыйныя погляды В.Вінаградзева, А.Гвоздзява, іншых лінгвістаў, вылучаючы на матэрыяле даследаванняў праца пачаўся не сёння і ў многім выпадках дае плённыя вынікі. Абы толькі не дапускаць механічнага, неадваданага прыкладання тэарэтычных звестак да фактаў і з'яў беларускай мовы.

У формай найвышэйшай ступені параўнання прыметнікаў П.Жаўняровіч вылучае два тыпы значэнняў: 1) элятыўнае, 2) суперлятыўнае. Тэрмін "элятыў" не знаходзіць дастатковай акрэсленасці ў граматыцы і слоўніках; не атрымаў ён неспрэчлівага тлумачэння і выкарыстання ў матэрыяле. Жаўняровіч, паводле П.Жаўняровіча, "формы элятыва ... абазначаюць гранічна высокую (ці гранічна нізкую) ступень якасці". Відавочна, змест тэрміна ў двух аўтараў не тоесны.

З шэрагу сцвярджэнняў выявіла, што аўтар артыкула да элятыва залічвае толькі сінтэтычныя формы: "Элятыў вылучаецца сваёй экспрэсіўнасцю і менавіта гэтым адразняваецца ад аналітычнай формы са словамі самы". У беларускай мове найбольшай стылістычнай сінакіма можа дасягацца ў формах элятыва ў формах "самы" кампартыў прыметнікаў: найпрыгажэйшы — самы прыгажэйшы, найпрыгажэйшы — самы прыгажэйшы. Такое звужэнне паняцця элятыва робіцца міхвольна, не заўважаючы, каб захаваць паслядоўнасць стылістычнай адзінкі элятыва: ён абвешчаны экспрэсіўна афарбаваным (найвышэйшым) — у супаставленні з формамі складанымі як стылістычна нейтральнымі (самы высокі).

Але ж у іншых мясцах артыкула П.Жаўняровіча элятыў падаецца ўжо як выразны сінтэтычны і аналітычны. Напрыклад: "Таму граматычна і стылістычна апраўданы для прыметнікаў добры і дрэнны павіны быць элятыўнай прыметнікаў і самы лепшы, найгоршы і самы горшы". Вось якая, качучы словамі аўтара артыкула, атрымліваецца нестыкоўка!

П.Жаўняровіч лічыць, што ў навуковым і афіцыйным стылях элятывы павіны сустрапаць месца аналітычным формам найвышэйшай ступені параўнання, бо адсутнасць экспрэсіўнасці — адна з стылістычных нормаў для гэтых стыляў.

На чым грунтуецца такое меркаванне? В.Вінаградзеў адносіць да элятыва формы на — ейшій, — айшій, чудеснейшая погода, унейшая голова, широчайший массы. Гэтыя формы прыметніка — з аскравой экспрэсіўнасцю і рытарычнай афарбоўкай. Формы ж з прыстаўкай най- (найс-пробнейшій, найвышэйшій, наисложнейшій), пре- (предобрыйшій, раз- (раздобнейшій), арх- (архитяжко) і некаторымі іншымі вядомы рускі мовазнаўца кваліфікаваў як сінонімы элятыва. Што ж да стылістычнай афарбоўкі, то В.Вінаградзеў, у прыватнасці, адзначае: "На прыстаўцы най- лжыцца налет пісьмо-

ва-афіцыйнага і канцільярскага стылю, адбітак кніжнай рыторыкі".

Д.Розенталь, аўтар "практычнай стылістыкі рускай мовы" (М., 1974), піша: "Простая форма найвышэйшай ступені ў спалучэнні з прыстаўкай най- шырока і звыкла ўжываецца ў вуснай мове, уласцівае княжаму стылю, напрыклад, найбольшій эффект, найменшое супраціўленне, найбольшая прымальнасць".

Калі нават толькі ісці за рускай мовай, то і лямпа падставы не дапускае ў навуковы і афіцыйны-справавы стылі формай найвышэйшай ступені, найактуальнейшай і пад. Апрача таго, супярэчнасць лінгвістычнай навуцы і моўнай практыцы катэгорычна сцвярджае пра адсутнасць экспрэсіі ў названых стылях.

Ды, галоўнае, пры стылістычнай характарыстыцы моўных сродкаў трэба выхадзіць з іх разнагана функцыянавання. Формы прыметнікаў з прыстаўкай най- шырока і звыкла ўжываюцца ва ўсіх стылях беларускай мовы і не нясучы прыметнай стылістычнай афарбоўкі. Яны — міхстыліявы. Ацэнка гэтых форм як стылістычна пазначаных ідзе з рускай мовы, у якой элятывы тыпу глыбокашій, теснейшій, валодалацы афарбоўкай кніжнасці, маюць у сабе "экспрэсіў" інтэнсіўнасці ў выражэнні прыкметы і ацэнкі яе..." (М.Кожына).

Успомнім сцвярджэнне П.Жаўняровіча, што элятывы ў навуковым і афіцыйным стылях павіны сустрапаць месца аналітычным формам найвышэйшай ступені параўнання дзеля стылістычных прычын. Аднак шматлікія ў агульным артыкуле прыклады адваротнае — сведчаць пра функцыянальна-стылістычную прамеранасць элятываў у сказах кніжнай афарбоўкі: наймагутнейшы голас, найпрыветнейшы абавязак, найвядомейшы твар, найбуйнейшае падпрямства, найкаштоўнейшыя помнікі, адна з найважнейшых частак, наймацнейшыя крызісы. Можна прывесці аналагічнае ўжыванне з вельмі аўтарытэтай крыніцы: "Птлер — найважэйшы злучачы супраць міру і чалавечасці..." (БелСЭС).

Паказалася, што сам аўтар артыкула падае ў якасці рэзультату сінтэтычнай і аналітычнай форм найвышэйшай ступені параўнання найбольшы і наступных выразах: самы бліжэйшы (найбольшы) час, самая бліжэйшая (найбольшая) будучыня...

А вось яшчэ адно аўтарскае прызнанне "заканнасці" інтэ-тычнай формы: "...Правдлівая (падрэслена намі. — А.К.) форма элятыва павіна быць найвышэйшай". Тэзіс ілюстравецца прыкладамі: цукар найвышэйшага гатунку, найвышэйшай дасягненні ў працы, атрымлівае найвышэйшую ўзнагароду, найвышэйшы гонар.

Такім чынам, канкрэтны разгляд моўных фактаў ідзе насупереч агульным аргументам сцвярджэнням.

Стылістычны аспект артыкула П.Жаўняровіча варта прасачыць далей. У працах з культуры мовы і стылістыкі, якія вызначаюць нарматыўнасць і мэтазгоднасць ужывання моўных сродкаў, выяўляюць перавагі пэўнага варыянта паводу тэксту, аказваецца, цалкам правамерна пазіцыя аўтара на падтрыманне той ці іншай тэндэнцыі ў моўнай практыцы. Напрыклад, маючы на ўвазе, што ўвогуле разнастайнасць, багацце моўных сродкаў, ужытых у тэксце, гэта яго становяць функцыянальна-стылістычнай якасць, можна (і трэба) даваць парадзі аўтарам моўнай і вуснай мовы, у прыватнасці, раіць умарваваць выкарыстоўваць аналітычны і сінтэтычныя формы ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў, не зложувацца адной з іх.

Трэба ўлічваць варункі, абставіны, у якіх функцыянае беларуская мова, і, такім чынам, ствараюцца тэксты. Калі мастацкая і ў пэўнай ступені публіцыстычная творы часта выходзіць на беларускую мову, то афіцыйна-справавыя, навуковыя тэксты — галоўным чынам перакладаныя ці, прынамсі, пішуцца пад моцным уздзеяннем рускай мовы. У выніку — хоць вольнае тэкст выглядае як беларускі (напяршы ў лексіцы), па сутнасці ў ім шмат русаў, асаблівае асаблівасць (пераважна граматычны) рускай мовы. Гэта іскрава прасочваецца ў асбегу прыметніка прыслоўяў.

Пераважанне аналітычных форм ступеняў параўнання ў кніжных стылях тлумачыцца не толькі спецыфікай аптошч, але і неспрэчлівым пераносам іх з рускай мовы. Праілюстраве думку.

Вось, напрыклад, характэрныя для беларускай мовысінтэ-тычныя формы вышэйшай ступені параўнання прыметнікаў (ужываюцца і аналітычныя). Ужывае мацнейшы працяг (гульні) і верагодны зыход; кожнага павяду (Завзда. 23.01.1974). (Медэстра) не пакінула сваёй любімай пасады на якой лепшай ці выгледнейшай. За яе пасаду, лепш яна, няма вышэйшай (В.Вітка). Слова "абітлаванне" набыло шырокі сэнс (В.Юрвіч). І хто хоча жыць павінашчым жыццём і гаспаўці праінаць у яго тайны-глыбіні, той павінен быць адзіночкі і незалежна (Я.Колас). У ювага камбайна меншая вага, прасцейшая тэхналагічная схема (Завзда. 13.03.19730).

Так пісалі, пішуць знаўцы беларускай мовы — пісьменнікі, журналісты. Гэта — літаратурная норма.

У рускай мове вельмі частымі формам найчасцей адпавядае аналітычны (складаны) формы: более сильный, более выгодный, более широкий і пад. Разумеюцца, калі тэкст з такімі формамі пераключаецца на беларускую мову, то яны звычайна і застаюцца як складаныя: больш (болей) моцны, больш (болей) выгядны і г.д. Гэтая акалічнасць, напэўна, не магла не прычыніцца да пашырэння ў беларускай літаратурнай мове аналітычных форм ступеняў параўнання прыметнікаў і прыслоўяў.

Аднак калі і сапраўды складаныя формы ступеняў параўнання больш уласцівыя кніжным стылям, то гэта яшчэ не падстава, каб, радугуючы, літаратура апрацоўвае гэты тэкст, каб выкажваць сінтэтычныя знакі і складаныя формы на карысць аптошч. Важна як мага пэўней, найбольш мэтазгодна выкарыстоўваць функцыянальна-стылістычныя магчымасці і тых, і другіх форм, не ігнаруючы спецыфікі беларускай мовы, дабуючы пра найлепшую лексіка-граматычную і сэнсавую арганізацыю тэксту.

На працягу дзесяцігоддзяў у працах некаторых беларускіх лінгвістаў, асабліва акадэмічных, выраза акрэслілася тэндэнцыя: спецыфічна, адметна нацыянальнае ў беларускай мове кваліфікаваць як штосці "непаўназначнае, супрацьдзейнае стылістычна звычайнымі знакамі дыалектнае". Абласное абвешчаецца ўстарэлым. Напрыклад, у "Граматыцы беларускай мовы. Т.2. Сінтаксіс" (Мн., 1966) вельмі звужана, абмежавана паказваецца значэнне і ўжыванне прыназоўніка паводле. У прыватнасці, адзначаецца, што "словазлучэнні [прыметнікава частку] прыназоўнікам паводле былі характэрны галоўным чынам для літаратурнай мовы 20 — 40 гадоў XX ст.". Папраўдзе ж, у час, калі рыхтавалася да друку згаданая граматыка, гэты прыназоўнік заўважна пашыраўся ва ўжытку з рознымі значэннямі, а сёння ён вельмі актыўны ў беларускай літаратурнай мове.

Як малапазвонана "у нашы дні" акадэмічнае "Граматыка беларускай мовы. Т.1. Марфалогія" (Мн., 1962) атэстуе "канст-рукцыю, у якой залежна ад прыметніка формай з'яўляецца родны склон з прыназоўнікам ад": Я заўсёды паваяжа старошых ад сёбе (Я.Колас). "Беларуская граматыка" (Мн., 1985) выяўляецца больш катэгарычна: форма тыпу старошых ад яе з'яўляецца "парушэннем літаратурнай нормы".

Адным росчырмам пара ў шырокае кола "парушальнікаў" уключаны творцы і шанавальнікі беларускай літаратурнай мовы: Я.Купала, Я.Колас, Я.Майр, К.Чорны, У.Дубоўка, П.Броўка, М.Танчынш. Чым-чым та ўжываць і ўжывае гэтую форму вышэйшай ступені параўнання.

Паказалася, што К.Крапіва, адзін з рэдактараў акадэмічных слоўнікаў і граматык, каліфікатар нормаў літаратурнай мовы, таксама не ўспяхоўвае ад "супрацьмоўнага" ўчынку — пакарэстаў пагардажнай формай у эпіграме "Скарга" (упершыню надрукавана ў "Ліме" 10.04.1991).

Я не горшы ад Рагозіны і не меншы ад Камейшы. А праблема не ўдаецца знішчыць, ні ў гадзіннае.